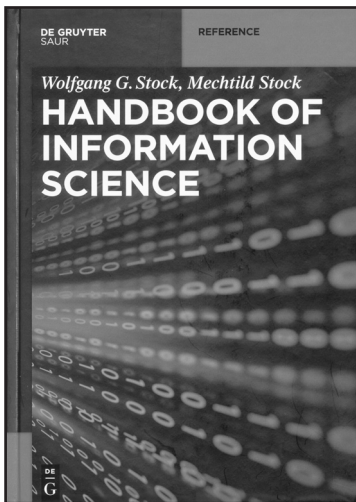

3. A New-York-i megállapodás végrehajtásáról a magyar parlament 2013-ban alkotott törvényt, ám ez inkább lehetőséget kínál a visszajuttatásra, s nem kötelességként írja elő a teljes körű feltárást és az azt követő visszaszolgáltatást, mint az osztrák törvény tette már 15 évvel korábban. Egyszer eljön az idő, hogy mi is többre vállalkozzunk.
4. Újabb érdekes hungarikum, hogy a szerző egyik legfontosabb forrása a magyar (származású) Leszlei Márta (1923- ?) 1971-ben született doktori disszertációja (Marta Leszlei-Dosa: Scholarship, libraries, politics in the life and work of Georg Leyh.)
5. Magyar oldalról máris több eredményt említhetünk. Egy fontos tanulmánykötet (A könyvtárak és a hatalom. Tanulmányok és dokumentumok. Szerk. Monok István. Bp.: OSZK – Gondolat, 2003. 210 p.) mellett itt elég legyen Sipos Anna Magdolnának e folyóiratban megjelent számos tanulmányára utalni (Index librorum prohibitorum, 2007. 3. sz.; Kis magyar diktatúratörténet – indexekben és könyvtári selejtezésekben elbeszélve, 2011. 1. sz. stb.). A szükséges következő fokozat az lesz, ha a szakmai intézmények és vezető személyiségek mozgását, a diktatúrával való együttélése lesz a vizsgálat tárgya. Itt is tanulhatunk az ismertett kötetekből.

Sonnevend Péter

STOCK, Wolfgang G. – STOCK, Mechtild
Handbook of information science / Wolfgang G. Stock, Mechtild Stock ; transl. by Paul Becker. – Berlin ; Boston : de Gruyter Saur, 2013. – IX, 901 p. – (Reference)
ISBN 978-3-11-023499-2

Az információtudomány kézikönyve

Az eredetileg német nyelven írt, angolra fordított vastag kézikönyv áttekinti az információtudomány főbb területeinek ismereteit, a kutatásokban és alkalmazásokban máig elért eredményeit. A szerzők teljes életműve ehhez az ágazathoz kötődik: *Wolfgang G. Stock* a Heinrich Heine Egyetem (Düsseldorf) Információtudomány és Nyelvtudomány programjának tanszékvezető professzora, *Mechtild Stock* pedig a dokumentáció különböző ágazataiban (főként az indexelésben) szerzett tapasztalatokat, további kutatási területe az információs szolgáltatások, a tudásszervező rendszerek (tezausz) és az információ-hermeneutika.

Az információtudománynak – sokan ismételtelen elmondták már – nincs egységes meghatározása. Többféle értelemben használják, a szerzők ennek magyarozatát abban látják, hogy mindössze fél évszázada önállósodott interdiszciplináris ágazatról van szó, s ha fejlődéstörténetét például a matematikával vagy a fizikával mérjük össze, rendkívül fiatalnak mondható. Szorosan összefügg többek között az információtechnológiával, az egyes ágazatok viszont saját eredményekre támaszkodva alakítják ki saját fogalomhasz-

nálatukat. Meghatározását – írják a szerzők a bevezetőben – gyakran alkalmi célok vezérlik, attól függően, hogy elméleti vagy alkalmazott kutatással társítják. Nem hagyható figyelmen kívül a tudás- és a hálózati társadalommal foglalkozó tanulmányok során; összefonódik a könyvtárgyományokkal, a nyelvészettel, a pedagógiával és a metatudománnyal; a mindennapi és szakmai életben pedig az információs műveltségben ölt testet. A szerzők a kézikönyv céljaira alakítanak ki egy meghatározást, miszerint az információtudomány egyszerre tudomány és technológia; tárgya a reprezentáció, a tárolás és szolgáltatás, az információ környezetének figyelembe vételével a releváns tudás megszerzésére irányuló (többnyire digitális) dokumentumok keresése (search) és a visszakeresés (retrieval). A kötet 5. oldalán ábrán vázolják az információtudomány részterületeit és azok további elágazásait. Három fő területet különböztetnek meg, ezek az (1) *elméleti*, (2) az *empirikus* és (3) az *alkalmazott* információtudomány. Az elméleti ág két nagy területe az *információ-visszakeresés* és a *tudásreprezentáció*; az empirikus problémakörhöz csatolják az *informatikát*, beleértve a *webtudományt* is; az alkalmazott kutatások témacsoportjai pedig a *tudásmenedzsment*, az *információs műveltség*, az *információs piac* valamint az *információs társadalom*. A két utóbbi terület – tekintettel arra, hogy más összefoglaló kiadvány jelent meg róluk – már nem került be a kézikönyv nagyobb tematikai egységei közé. A kötetben e szempontoknak megfelelően kap hangsúlyt a reprezentáció, az információ feldolgozása, tárolása, rendszerezése, szolgáltatása és használata, a relevancia, a digitalitás, a dokumentumok és a tudás problémaköre. A szerzők szövegként teszik: a tudás vizsgálatánál általában jelentős körülménynek tekintik az adott társadalmi-kulturális környezetet és a rögzítettséget, következésképpen a tudást mint statikus elemet veszik figyelembe. Az információ viszont, hangsúlyozzák, mindig dinamikus elemeket is hordoz és generál. A kézikönyv rendre figyelembe veszi a kognitív folyamatokat és az információs kontextust, komplex módon beleszövi anyagába ezeket a szempontokat.

A kötet három nagyobb szerkezeti egységre tagolódik: az *információtudomány* általános, teoretikus kérdéseit követi az *információkereséssel* foglalkozó, mintegy négyszáz oldalnyi áttekintés és a *tudásreprezentáció* több mint háromszáz oldalas fejezete. A bennük taglalt témakörök logikus gondolamenetet követő alfejezetekbe rendeződnek. Az egyes részkérdéseknek egy-egy rövidebb, legfeljebb két-három oldal terjedelmű szakaszt szentelnek, az alfejezetek azonban folyamatosan végigolvasható koherens szövegegységekké állnak össze. Nemcsak általános megállapításokat vagy nagy ívű összefoglalást adnak, hanem a nyitott kérdésekről folytatott szakmai diskurzust is érzékeltetik azaz, hogy eredeti forrásból is idéznek egy-egy sajátos nézetet, kérdésfeltevést vagy frappáns megfogalmazást. Megtörik ezzel a kézikönyvekre gyakran jellemző, olykor egyhangú, sablonos szerkezet, a kötetet lapozgatók örömeire pergőbb, olvasmányosabb részleteket kínálva fel. A fejezetek tehát lineáris szövegolvasásra, fokozatosan szélesedő és mélyülő szaktudományos ismeretszerzésre is alkalmasak, jól követhető vezérfonalként vagy olvasókönyvszerűen is használhatók. Az illusztrációk főképp modelleket, folyamatokat, reprezentációs sémákat mutatnak be, alátámasztva és vizualizálva a szöveges leírásokat. Minden szakasz végén a részkérdésekről elmondott lényegesebb megállapítások összefoglalója „Conclusion” cím alatt tézisek formájában is szerepel, ezt követi a szövegben hivatkozott művek bibliográfiája. Az irodalomjegyzékekből is látható, hogy a kötet a frissebb eredmények felé orientálódik, s külön érték a német szakirodalom bevonása a kézikönyv tartalmának megformálásához. A történeti előzmények érthetően csak korlátozottan kaptak teret a diszciplínát a mai állapotának megfelelő, „state of the art” típusú feltérképezési munkában. Egyetlen forrást mégis hiányolhatunk, ez a terjedelmében és tartalmában is impozáns, 1970-ben *Introduction to information science* címmel (szerk. *Tefko Saračević*) megjelent gyűjtemény, amely magában foglalja az ágazatot megalapozó ismereteket, lenyűgöző alaposággal és szisztematikussággal tekinti át – és egyben örökíti meg

– az akkor még igen fiatal terület kérdésköreit és eredményeit. A kötet végén megtalálható a szó-kásos fogalomgyűjtemény, rövidítés-, táblázat- és ábragyűjtemény valamint a név- és tárgymutató, ezek egy-egy fogalom, személy és egyéb elnevezés tisztázását, illetve más apróbb információk felderítését is könnyűszerrel lehetővé teszik.

Az információtudományról szóló bevezető fejezet körvonalazza a terület hatáskörébe vonható fő és mellékágazatokat és azok összefonódásait más, konvergáló szomszédos ágazatokkal (információtechnológia, gazdaság-, könyvtártudomány, elméleti és számítógépes nyelvészet, pedagógia, a tudományok tudománya); kitér a tudással, az információval és a megértéssel kapcsolatos mozzanatokra, valamint összefüggésükre az információ-architektúrával. Nem tárgyalja a kérdésköröket teljes szélességükben, és nem is kalandozik el az átfedések révén rokonítható diszciplínák rengetege felé. A kötet egészén keresztül a könyvtáros szakma szempontjából releváns momentumok kerülnek előtérbe – így az információtudomány fogalma sem mosódik össze a könyvtártudomány egészével, ez utóbbi feladatait ugyanis specifikus tevékenységek (gyűjteményszervezés, megőrzés, rendszerezés, a dokumentumok és a dokumentumokba foglalt tudás szolgáltatása) empirikus és elméleti vizsgálatához kötik. A két ágazat azonban vitathatatlanul szoros rokonságban és tematikai átfedésben van egymással. Egyik közös, kiemelkedően fontos metszéspontjuk a dokumentum fogalma, amivel a kézikönyv többféle szempontból is foglalkozik: a dokumentumot és az információt használó közönségen kívül tárgyalja a dokumentumtípusokat és hordozóikat, a digitális környezetet valamint a dokumentumkezelésben alkalmazott kapcsolt adatok modelljét. Érdekes a szerzőknek a megszokottól eltérő, holisztikusabb megközelítése az információs műveltséghez fűződően: az információs műveltség az ő értelmezésükben az információtudomány eredményeinek alkalmazása a mindennapi élet vagy a szakmai munka során, az információtudományos tudás hasznosulása a laikus felhasználók körében. Két témacsoportban, a praktikus információkeresési és az információelőállítással

kapcsolatos kompetenciák szemszögéből követhet az információs műveltség kérdéskörét.

Az információ-visszakeresést taglaló terjedelmes fejezet rövid történeti áttekintéssel kezdődik, majd folytatódik az alapelvek, alapfogalmak, a rendszerek teljesítményének kritériumait tárgyaló alfejezetekkel, tárgyalja a mérési eljárásokat, a keresőmotorokat és a keresőrendszerek architektúráját. A fogalmi rendszerrel működő, azaz a rendszerbe épített szabványos szótárral, valamint a szövegfeldolgozással operáló információkereső rendszerek ismertetője átvezet a nyelvtechnológiai modellek és eljárások taglalásához, egyre közelebb kerülve a specifikusabb szakmai kérdéskörökhöz, mint amilyenek például a név- és anaphora felismerés, a relevancia- és valószínűségkalkuláció. A szerzők külön-külön fejezetben, részletesebben foglalkoznak a Boole- és egyéb, klasszikusnak tekintett keresőrendszerekkel (statisztikai alapú, vektorteres, kép, hang stb. visszakeresési eljárások) és a webes eljárásokkal (linkelési topográfia, a rangsorolásban részt vevő tényezők, a személyre szabható keresés, automatizált témakövetés). Logikusan következnek e kérdések után az internetes hálózati alkalmazásokhoz kapcsolódó egyéb problémák és jelenségek: a közösségi hálózatok és „kis világok”, a vizuális és a többnyelvű keresés, a gépi szótárak és korpuszok alkalmazása, valamint más speciális, a fejlettebb mesterséges intelligencia-irányzatok áttekintése, mint például az érzelemfelismerő keresési algoritmusok.

Az empirikus alkalmazások Magyarországon kevésbé emlegetett nagy területe az *informetria*, amely a rendelkezésre álló technikai adatok alapján az információ különféle mérési eljárásait dolgozza ki. A kézikönyv *J. Tauge-Sutcliffe*, *L. Egghe*, *C.S. Wilson* és *D. Wolfram* meghatározását veszi alapul, eszerint a témakörbe tartozik minden, ami az információ kvantitatív aspektusa, többek között a bibliográfia, a bibliometria, tudománymetria, webometria, a hálózati közösségek együttműködése stb., de az ágazat más meghatározásokkal is szélesedhet, elegendő, ha a változatos digitális gyűjteményekre és azok rendezésre, elemzésre és feltárára váró információkvantumjaira gondolunk. Kétféle meg-

közelítésből folynak vizsgálatok: egyik a tartalomra és a keresőrendszerre fókuszál, a másik a felhasználói jellemzőkre, a hozzáférésre és a rendszerrel történő interakcióra összepontosít. Ezek alapján három kutatási terület körvonalazódik: az információ-felhasználó és az információ felhasználása; az információs rendszerek és szolgáltatások értékelése, valamint maga az információ témaköre képezi vizsgálatok tárgyát. A fejezet áttekinti a legismertebb adatgyűjtési, elemzési, kiértékelési módszereket és eszközöket. Ehelyütt foglalkozik a szemantikai hálózatokkal, az információáramlás elemzésével és a felhasználói információs viselkedés kutatásának módszereivel is.

A tudásrepresentációnak szentelt nagy fejezet is történeti áttekintéssel, a könyvtártudományból ismert legelterjedtebb leírási eljárásokkal és a klasszikus osztályozási rendszerek ismertetésével kezdődik, s tér át fokozatosan a napjainkban dinamikusan fejlődő tudáskezelő rendszerek (knowledge organization system, KOS) sajátosságaira, építésük és kezelésük eljárásaira. Itt is az általánosabb, elméleti kérdésektől haladnak a részproblémák felé. A két központi fejezetet akár meg is lehetett volna cserélni, hiszen – amint azt a szerzők a bevezetőben említik is – nincs információkeresés tudásrepresentáció (metaadatok, indexelés) nélkül. A tudásrepresentáció célja a megformált, valamiféleképpen rögzült tudás megragadása és kezelhetővé tétele, ezért kerülnek vizsgálati körébe többek között a nyelvi kifejezések, a jel és a jelentés, a kategóriák és a fogalmi rendszer problematikája. E kontextusban, fontosságuknak megfelelően a fogalmakkal külön alfejezet foglalkozik, ismételten többféle szempontot érvényesítve. A fogalomelmélet teoretikus kereteit a szemiotika (jel, jelentés, reprezentáció viszonya), a formális logika és az ismeretelmélet (empiricizmus, racionalizmus, hermeneutika, pragmatika és a habermasi kritikai elmélet) teremti meg. Hangsúlyosan szerepelnek a kategória- és a definícióalkotáshoz kapcsolódó elméleti tudnivalók, s folytatódnak a szemantikai relációk taglalásával. Egy mai korszerű kézikönyvből nem maradhat ki a bibliográfiai metaadat témája, a szerzők ezeket is

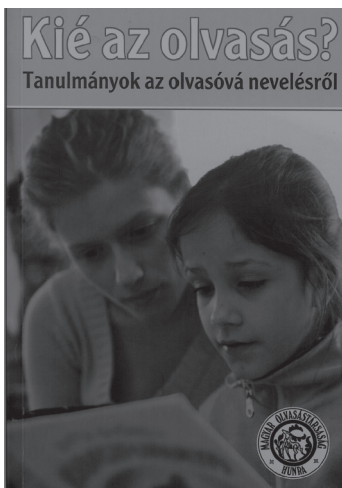
többoldalú megvilágításba helyezik: szólnak a dokumentumokhoz kapcsolható relációtípusokról, feltárulkozik az FRBR entitás-kapcsolat modell-család, a bibliográfiai rekord- és besorolási adatformátumok átvezetnek a webes metaadatok kérdésköréhez, taglalják a közösségi címkézést, a fazettás rendszereket és a web-ontológiára irányuló kutatásokat, eredményeket. A könyvtári alkalmazásokon kívül a múzeumi és más archívumokban kezelt objektumok (tárgyak, művészeti alkotások stb.) reprezentációs kérdései is sorra kerülnek. Hasonlóképp, a tudásszervező rendszereknek szentelt terjedelmesebb alfejezet is a szélesebb alkalmazási terület perspektívájából foglalja össze az alaptudnivalókat, számos példát is említve az elterjedtebb nomenklatúrákról és osztályozási rendszerekről, többek között az egészségügy, a szellemi jogvédelem, a kereskedelem, az ipar területeiről. Aktuális téma a rendszerek közötti átjárás megteremtése az ehhez szükséges megfeleltetési mechanizmusokkal, a szerzők ezeket az eljárásokat is érintik. Az indexelés, a tartalmi kivonatolás és a tömörítés bekezdései után a kézikönyv minőségbiztosítási szempontoknak is teret enged, amikor összefoglalja a tudáskezelő rendszerek értékelésének módszereit.

Az *elméleti* és az *alkalmazott* szempontokra fordított arányos figyelem a kézikönyv egyik fő erőssége. Hatféle alkalmazási területet emel ki, ezek az internetes keresőmotorok, a web2-es közösségi oldalak, a digitális könyvtárak (a katalógusok és a hozzájuk kötődő digitális objektumok), a digitális szolgáltatások és a vállalati tudásmenedzsmentben alkalmazott információs szolgáltatások. A mű egészén át érvényesül a *tudni mit, és tudni hogyan* átadás szándéka. Figyelemreméltó, hogy a német nyelvterület szakirodalma és a német szabványok, valamint egyéb, a tudományterület szempontjából jelentős gyakorlati alkalmazások is szervesülnek. A szöveg terminus technicusait helyenként két nyelven is közlik (például object – Gegenstand; broader term – Oberbegriff), ez különösen jól esik a magát európainak érző olvasónak.

Az új kézikönyv jól használható, kiegyensúlyozott, arányosan megszerkesztett kiadvány,

könnyen befogadható, mégis igényes megszólalás jellemzi. Az illusztrációk találóak, hozzájárulnak a szövevényesebb szakmai kérdések megvilágításához. Hatalmas ismeretanyagot rendszerez, körültekintően megválasztott és dokumentált forrásokra épül, világos vonalvezetésű, kiválóan megszerkesztett tartalommal segítheti a tájékozódást, használói sokat meríthetnek belőle. Hasznos összefoglalás az információtudomány lényegéről, eddig elért eredményeiről, a mai fejlesztések alapjául szolgáló, meggyökeresedett eljárásokról, a még nyitott kérdésekről és a fejlesztési irányokról, ezért jó szívvel ajánlható a könyvtár- és információtudomány ágazatait aktívan művelő szakembereknek, a szakmát még tanulóknak, és mindazoknak, akik más területeken is kapcsolatba kerültek az információkezelés kérdéskörével.

Dudás Anikó

Kié az olvasás? : tanulmányok az olvasóvá nevelésről / [szerk. Gombos Péter] ; [kiad. Magyar Olvasástársaság ...]. – Budapest : M. Olvasástárs., 2014. - 127 p. : ill. ; 21 cm
ISBN 978-963-08-8797-7

(Legyen) Az olvasás mindenkié!

Az olvasással kapcsolatos szakirodalom egyidős a könyvtárakkal, még akkor is, ha a könyvtártudomány látókörébe csak a modern időkben került bele igazán e téma. Az összegyűjtött írásos emlékek mindig is megőrzésre és kisebb-nagyobb kör használatára, olvasásra rendeltettek. Mindazonáltal *Tóth Gyula* frappáns terminológiájával élve az írásbeliség és „olvasásbeliség” közel sem mindig voltak egymástól elválaszthatatlanul összetartozó fogalmak; nem minden írott forrás címzettje volt az ember, sokszor inkább az istenek számára készültek a textusok, de az írni és az olvasni tudás sem mindenkor volt egyazon személy sajátja. (Ahogyan sajnálatosan ma sem mondhatjuk azt, hogy mindenki, aki a betűvetést megtanulta, valóban író és/vagy olvasó ember lenne.) A történelem során a vonatkozó publikációk foglalkoztak – a teljesség igénye nélkül – az olvasás céljával, lelket nemesítő, nevelő hatásával, azzal, hogy ki és mit olvasson, illetve milyen tartalmak befogadásától tartózkodjék, valamint néha azzal, hogy (a túl sok) olvasás veszélyes. Az ifjúsági irodalmat tulajdonképpen a felvilágosodás teremtette meg, és tette az olvasást a felnövekvő generáció nevelésének egyre hangsúlyosabb részévé. A XIX–XX. század fordulója időszakától az olvasásszociológia, később pedig a -pszichológia és -pedagógia csatlakozott a tágran értelmezett könyvtár- és információtudomány vizsgálódási kö-